

УДК 314.116-022.252(497.11);
314.114:33(497.11)

Оригиналан научни рад

Original scientific work

Петар Васић**ДА ЛИ МАЊИ БРОЈ ДЕЦЕ ЗАИСТА ПРЕДСТАВЉА УШТЕДУ?***

Извод: У овом пре свега теоријском раду је са различитих аспеката дат покушај да се објасне и разумеју неки делови демографске реалности Србије. Пре свега су овде начета питања и проблеми утицаја демографске реалности и очекујућих промена у структури становништва на привреду која се развија и налази на самим поцевима транзиције економског система, а истовремено је крај демографске транзиције становништва као система одавно за нама. Какве тешкоће носи овај диспарат између фаза у развоју становништва и економије и да ли је оно што нам предстоји, светла будућност или слепа улица, у односу на оба ова система? Највише пажње је посвећено утицају фертилитета, у нашем случају недовољног рађања, на старосну структуру становништва, а индиректно на потенцијал за формирање радне снаге и последично промена у обиму и структури радне снаге на перформансе једног привредног система.

Кључне речи: смањена репродукција, економски развој, старосна структура, радни контингент, радна снага, демографско старење, економска зависност

Abstract: In this mostly theoretical paper we tried to explain and understand some parts of the demographic reality of Serbia. Before all, we recognized some issues and problems of demographic influences and changes in population structure on developing economy which is on very beginning of transition of economic system, and in the same time the end of demographic transition of a population as a system is long gone. What difficulties this misbalance between phases of development of population and economy is carrying, and what is in front of us, shining future or blind alley for both of this systems, is an issue? Most attention is referred to fertility influence, in our case below replacement fertility, on age structure, and indirectly on labor potential, and consequentially on size and structure of labor to one economic system performances.

Key words: below replacement fertility, economic development, age structure, working age group, labor, ageing, economic dependence

Највећи број економских теорија које су се бавиле фертилитетом разматрале су превасходно утицај економских варијабли на тражњу за децом, односно утицај економског развоја на развитак становништва, али мање је оних које су се бавиле утицајем демографских варијабли на економски развитак. Не постоји сличан опште прихваћен скуп идеја о томе како

* Рад представља резултат истраживања на пројекту 146010, који финансира Министарство за науку и технолошки развој Републике Србије.

становништво утиче на развој (Coale A., 1990). Демографска реалност је суштински одређена економским и социјалним околностима и институцијама, али она такође утиче на ове околности и институције преко великог броја потенцијалних канала . . . новија мишљења дају на значају старосној структури становништва као одредници макроекономских перформанси једног привредног система (Bloom D. and Canning D., 2004). Неоспорно је да је веза између економског и развојка становништва двосмерна, стога у односу на досадашњи развој теорија које су се бавиле овом проблематиком, можемо говорити о доминацији примарно економских теорија на пољу развојка становништва, односно о економистичком приступу проблемима демографског развојка. Друга страна медаље је управо демографски развој као једна од битних детерминанти економског развоја, узимајући у обзир ту неоспорну чињеницу да постоји простор за озбиљним демографским истраживањем утицаја демографских варијабли на обим, смер и карактер економског развоја, у овом чланку посебну пажњу посветићемо неким закономерностима које су се бар у модерној светској историји испољиле на релацији становништво – економија.

Контраверзе о значају демографске компоненте за економски развој имају дугу историју, коју карактерише смењивање песимистичких и оптимистичких ставова, почев од Малтусових идеја у 18. веку о неконтролисаној расту становништва који доноси беду и глад, па све до данашњих дана и екстремних схватања Симона да популациони раст на дуги рок подстиче привредна кретања (Матковић Г., 1994). Економска интеграција развијених европских земаља и смањење значаја националног тржишта умногоме умањују значај утицаја демографског фактора на економски развој, међутим могућности економске интеграције нису неисцрпне, чак и глобализација економије има своје границе, а то је планета. А ако Свет постане јединствено тржиште, а ниво интеграција се повећа и просторно прошири, можемо говорити и о јединственој светској популацији која би, теоретски посматрано, у дугом временском периоду попримила јединствене особине демографског кретања. Смисао саме глобализације и космополитизма је нивелисање разлика, међусобно стапање, мешање и упросечавање навика, потреба и понашања народа, а зашто би онда и са репродуктивним навикама било другачије? Иако изгледа футуристички, може доћи време када ће се светска популација хомогенизовати, па тако и у демографском понашању ако усвојимо претпоставке модела демографске транзиције. Уколико би све популације прошле кроз демографску транзицију онда бисмо са глобалним тржиштем имали и глобални проблем недовољне или сужене репродукције. Али да не претерујемо, Европа је готово потпуно економски интегрисана и може се говорити о једном макро тржишту, а притом и о европском макро проблему сужене репродукције, тако да није беспредметно говорити о високом значају демографског утицаја на економски развој.

Неки аутори чак иду тако далеко да криве демографски фактор за велику економску рецесију са почетка тридесетих година прошлог века, па чак и за економску кризу седамдесетих, да ли ће бити тако смелих да демографски фактор повежу са тренутном светском економском кризом која ће по обиму према свим предвиђањима превазићи економску рецесију од пре 80 година, показаће време. Иако поодавно економија једне земље не представља изоловани систем, а економске везе и релације излазе ван оквира једне државе и преплићу се са разним врстама политичких, социјалних, културалних, геополитичких и стратешких фактора, ипак ћемо се ограничити на територијални оквир државе, а самим тим покушати да објаснимо шта у економском смислу феномен недовољног рађања значи за Србију.

С обзиром да смо пажњу фокусирали управо на један смер међудејства становништва и економије ”од становништва ка економији” и проблем ограничили на оквире државе, као суверене територијалне, политичке, економске и друштвене јединице, покушаћемо да будемо још прецизнији и да појам демографских варијабли ограничимо само на природно кретање становништва и то на фертилитет.

Шта демографски развитак становништва може значити за једну државу тешко је сагледати, али то никако није разлог да се тиме не бисмо бавили и покушали да укажемо на неке од последица које неповољни демографски развитак може имати поготову на функционисање економије једне земље. У случају Србије право лице неповољног демографског развитка управо представља недовољно рађање, тако да ће овај феномен модерног српског друштва бити у фокусу овог рада.

Многи аутори од самих почетака модерне демографије које везује-мо за крај 18. и почетак века бавили су се спрегом становништва и економије и њиховим међудејством. На првом месту Томас Роберт Малтус у свом Есеју о становништву износи неке поставке о овом међудејству, притом стављајући га у контекст тренутних друштвено-историјских и економских прилика у Британији и већини западно европских држава тог времена које су се суочавале са проблемом растуће популације и рано капиталистичког заосталог начина привређивања. Малтус тада није ни могао да наслути шта ће се током 19. века на пољу демографског развитка догодити, јер оно што је уследило управо је период централне фазе демографске транзиције и демографска експлозија становништва ових држава. Смернице које је он тада изнео у погледу регулisaња демографског развитка, време је веома брзо демантовало и управо је изобиље радних руку изнело индустријску револуцију и остало заслужно за епитет ”развијених” који ове државе и данас после више од две стотине година носе. Чак је у највећем делу феномен европске демографске експлозије из 19. и почетка 20. века заслужан за постојање данашњег економског цина са друге стране Атлантика. У расправама о томе да ли се становништво може поставити као

узрок или као последица економском развоју, долазимо до прастаре дилеме ”шта је старије: кокошка или јаје?”, која је у овом случају, рекло би се потпуно *ad acta*, због чега? Из најједноставније истине: да нема становништва не би било ни економије. Ако овако поставимо ствари, како и сама логика налаже, нема разлога за етичком дилемом да ли смо (демографи) позвани да говоримо о овој проблематици, јер, чини се да ако говоримо о самој сржи демографског развитака, а то је природно кретање становништва, ми управо говоримо о демоцентричној детерминисаности свега што зовемо *цивилизацијом*, а самим тим и мајушног дела ове термилошке одреднице која обухвата све аспекте људског деловања, а то је економија.

Микроекономске везе између различитих демографских индикатора и економских прилика су веома често изучаване, међутим, на другој страни везе које полазе од демографије ка економији и то на нивоу националних економија, су далеко мање проучаване и извесне! Неке од тих веза су, утицај броја становника на GDP (брuto национални доходак), или утицај старосне структуре на укупну понуду радне снаге и штедњу. Друге везе, као што су утицај пада фертилитета на повећање понуде женске радне снаге, или утицај пораста очекиваног трајања живота на подстицаје за штедњом у основи су бихевиоралне.

У данашњим условима ниског морталитета у европским и другим развијеним светским државама фертилитет се јавља као, ако не једини онда бар високо преовлађујући фактор који утиче на формирање старосне структуре становништва. Сама старосно-полна структура представља оквир који прелиминарно одређује неке од најважнијих функционалних контингента становништва. Економски релевантан функционални контингент становништва који ће бити узет у разматрање у овом раду је радно способно становништво, али и становништво према економској активности, где нам је битна његова стартификација на радну снагу, издржавано становништво и лица са личним приходима (у ужем смислу на пензионере). Учешће омладине у категорији издржаваних лица према попису из 2002. године у Србији износи око 70%, домаћица око 25%, док остатак чине радно неспособна и остала лица. Учешће пензионера у категорији лица са личним приходима према попису из 2002. године износи око 95%.

Ако смо већ усвојили претпоставку да је морталитет, како уопште тако и према старости и полу, веома низак и да се у данашњим условима тешко може очекивати даље побољшање морталитетних услова, а самим тим и значајније повећање очекиваног трајања живота, онда можемо рећи да на садашњу старосну структуру становништва утичу једино фертилитет и наслеђена старосна структура. Смртност становника у радном добу живота је нижа него смртност укупног становништва, због виших стопа морталитета одојчади и старих, који по дефиницији не спадају у радни контингент. Отуда смртност слабијим интензитетом утиче на обим и старосну

структуру становништва у радном добу него на промене у укупној популацији (Матковић Г., 1994).

Уопште, ако посматрамо везу становништва и економије, зависно од нивоа који посматрамо, постоје огромни диспаритети у томе да ли висок, односно низак фертилитет представља бенефит, или трошак. Евидентно је да, ако посматрамо ниво породице у данашњем, слободно можемо рећи, постиндустријском српском друштву, већи број деце представља већи трошак. Одавно су за нама времена у којима је већи број деце представљао додатну радну снагу и нарочито додатну сигурност у старијем добу. Измењени начин привређивања, односно приходавања једне породице, избрисао је један од најважнијих разлога рађања већег броја деце, док је систем пензијског осигурања обезвредио потребу за већим бројем деце као фактором сигурности у старости. Без дилеме, велики је списак фактора који су утицали на смањење стопе укупног фертилитета у Србији. Међутим, ако посматрамо ниво државе ситуација је далеко сложенија и извесно је да у овом тренутку Србији треба више деце, а управо то ће бити тема овог рада.

Узимајући у обзир да се Србија никада у својој историји није суочила са проблемом вишкова становништва и у том смислу постојањем прекомерне репродукције, можемо говорити о специфичности демографског развитка Србије. Економски детерминисана поставка да са економском развијеношћу долази до смањења нивоа рађања, односно да се економско благостање јавља као узрок малог броја рађања, у случају Србије дефинитивно не стоји. Србија се са недовољним рађањем суочава већ више од 50 година, а период средине педесетих година прошлог века никако се не може назвати периодом благостања и економске извесности. Неки потпуно другачији фактори утичу на пад фертилитета у српском друштву. Разлог пада фертилитета у европским земљама са ниским дохотком (где се и Србија налази) може се приписати опадајућим стопама смртности одојчади, високом нивоу образовања жена и великим могућностима активирања на тржишту рада (Schultz Т., 1997), међутим, у модерној демографској теорији не постоји консензус да ли се рађање може посматрати као независна варијабла, односно да ли се жена одлучује да ради зато што има мање деце, или одустаје од рађања због тога што жели да буде запослена, у складу са овим вреди такође напоменути да . . . присуство мале деце у мањој мери спречава млађе кохорте жена да се запошљавају него што је то био случај са старијим генерацијама, што говори о смањењу утицаја фертилитета на економску активност жена (Матковић Г., 1994).

Ипак, постоји још један веома битан разлог ниског нивоа рађања у Србији. У разматрањима индивидуалних фактора који су утицали на смањење нивоа рађања у Србији готово сви аутори у фокус стављају жену, њене промењене преференције, еманципацију, образовање и високу економску активност, али у сржи проблема је мушкарац, у најмање два разли-

чита аспекта. Први аспект деловања мушкараца испољава се кроз чињеницу да велику већину управљачких, државних и уопште структура које су носиоци одлучивања у овој земљи чине мушкарци. Све те структуре одавно не прате промене које су се у концепту жене као мајке, супруге, али и као равноправног учесника у привређивању десиле и још увек дешавају. Усклађивање рада и родитељства појављује се у популационим политикама неких од европских земаља као веома снажан адут и инструмент за рехабилитацију рађања. Ове две улоге које се сустичу у једној жени веома су тешко помирљиве и захтевају већу помоћ државе у превазилажењу структурних промена. Из овога, чини се, произилази да до несклада између потреба жена и структурних услова које држава пружа долази због суштинског неразумевања већински “мушких” институција према промењеним потребама савремене жене.

Други аспект, али ништа мање важан, напротив можда чак и далеко важнији, је деловање мушкараца у улози оца и супруга. Еманципација жене дефинитивно јесте један од разлога нижег нивоа рађања, али не мора нужно бити и довољан разлог. Мушкарац у Србији још увек није у стању да пропрати промене кроз које је модерна српска жена прошла и прилагоди се новонасталом стању. Понашање и став мушкараца у ове две кључне породичне улоге остао је у великој мери непромењен и постао неодговарајући. Међутим, проблем не би ни био толики да ова неприлагођеност мушкараца једноставно не снижава цену родитељства коју сноси жена, највећи проблем је у томе што игнорисање промена од стране мушкараца додатно повећава цену родитељства коју плаћа жена. Промењени однос снага у породици довео је до промене преговарачких позиција које партнери заузимају једно према другом. Ојачана позиција жене и неспособност мушкараца да то прихвати, већ игнорише, доводи жену пред избор да ли да поднесе пуну цену родитељства готово потпуно сама или да одустане од родитељства. Најчешћи резултат овог избора који се ставља пред жену, бива једно дете, јер се родитељство у Србији још увек високо вреднује на листи приоритета појединаца, а емотивне потребе за децом се задовољавају и са једним дететом, а жена на тај начин максимизује корисност родитељства и битисања у брачној заједници (да не улазимо у разматрање све већег броја ванбрачних, односно неформалних облика партнерства). Можда простор за подизањем нивоа рађања у Србији постоји баш у еманципацији мушкараца како би поделио цену родитељства са женом, самим тим и опортуни трошкови које жена има били би двоструко нижи, а мотивација за вишим редовима рађања бар нешто већа.

Са оваквом ситуацијом у модерној српској породици, јасно је због чега брачни пар са једним дететом постаје правило. Дакле, говоримо о сукобу интереса српске породице и државе. Да се задржимо на држави, односно на њеној економији. У даљем тексту покушаћемо да објаснимо шта не-

довољно рађање представља за један економски систем и како се овај феномен током времена одражава директно на старосну структуру становништва, а индиректно на радну снагу и економско функционисање државе.

Опадање фертилитета становништва у току дужег временског периода пре свега представља основни узрок демографског процеса старења (Брезник Д. 1972), где демографско старење пре свега значи пораст удела старог и старијег средовечног становништва и пад удела младог становништва у укупној популацији. Старење становништва Србије је пре свега резултат великог пада фертилитета и његовог дугог задржавања на ниском нивоу. Почетком 2000-их фертилитет је за око 30% мањи од нивоа неопходног за замену генерација (Пенев Г. 2006), а Србија се по попису из 2002. године налазила у шестом од седам стадијума демографске старости. Ако узмемо у обзир да се Србија суочава са проблемом недовољног рађања још од средине 50-их година прошлог века, све указује на то да је деловање ниског фертилитета (испод нивоа потребног за просту замену генерација) у последњем педесетогодишњем периоду потпуно изменило старосну структуру становништва.

У процесу производње учествује само економски активан део укупног становништва (радна снага), док у потрошњи учествује читава популација, а како старосно-полна структура представља демографски оквир за формирање радне снаге, кроз контингент радно способног становништва, то су ове промене током целог периода ишле на штету радног контингента, али не толико његовог обима, већ саме његове структуре. У сваком друштву независно од нивоа развоја један део популације мора да се бави производњом добара и услуга . . . оптималан обим радне снаге умногоме је одређен економским факторима, па самим тим представља променљиву категорију, коју је готово немогуће утврдити независно од конкретног друштва односно привреде (Матковић Г., 1994). Ако посматрамо промену удела радно способног становништва у укупном, готово да је и нема, односно током целе друге половине 20. века се креће око 65%. Међутим, најдубље промене одиграле су се унутар структуре самог радног контингента. Ако се погледа старосна структура радног контингента и учешће старијег радно способног становништва (50 и више година), види се да се све време њихов удео интензивно повећава, са 15% на 25% у року од пола века. Све ово је битно за формирање радне снаге јер се у Србији данас преко 95% економски активног становништва регрутује из контингента радно способних, а старење укупног становништва и радне снаге у депопулационим условима може се показати као ограничење за развој.

Узмимо хипотетички пример становништва код кога свака наредна генерација живорођених бива бројчано мања од претходне и почнимо да пратимо како прва кохорта, односно деца старости 0–4 године пролазе кроз свој животни циклус и шта то представља за радни корпус једне државе.

Дејство фертилитета на становништво у радном добу остварује се са временским помаком (time lag) од 15 година, најинтензивнији ефекти остварују се након 25 до 30 година, а укупни ефекти настају тек у периоду од 70 година. (Coale A. and Hauser P., 1963). У почетку смањени обим репродукције становништва резултује мање бројним генерацијама младог становништва, што на агрегатном нивоу значи економски бенефит из најмање неколико разлога. Први од разлога је што се мења релативни однос између великих старосних група, пре свега смањује се учешће младог становништва (од 0 до 19 година), а повећава учешће радног контингента у укупном становништву, али се и њихов међусобни однос мења у корист радног контингента. Самим тиме и вредност коефицијента функционалне зависности младих опада, што смањује оптерећеност економски активног становништва, односно радне снаге јер се учешће радног контингента у укупном становништву повећава¹. Како стопа економске зависности опада, могућности за економски раст се повећавају, стварајући оно што данас зовемо ”демографска дивиденда” (Bloom D. and Canning D., 2004). На краћи период редукација фертилитета ствара демографску дивиденду која дозвољава већу потрошњу. На дужи период ипак, већа зависност старих може поништити овај ефекат (Hock H. and Weil D., 2006). Према великом броју истраживања учешће радног контингента у укупном становништву достиже максимум када је вредност нето стопе репродукције око јединице, па је са становишта формирања радне снаге пожељно да се фертилитет одржава око нивоа потребног за просту репродукцију. Налази Мацуре на основу емпиријских истраживања показују да се максимум учешћа становништва у радном добу може постићи и у условима специфичног дуготрајног опадања фертилитета и ниског морталитета који могу значајно смањити удео најмлађе старосне групе, док се учешће најстарије споро повећава. Притом ово смањење се односи смањење оптерећености категоријом младих која чини главнину економски издржаваног становништва, где се оптерећеност старим становништвом (65 и више година) који чине главнину пензионера не мења. Други разлог због кога сужена репродукција представља економски бенефит је што се са смањењем долазећих генерација смањују улагања у здравствено осигурање младих, школство, збрињавање деце предшколског узраста ... И трећи разлог који представља економски бенефит у случају смањене репродукције становништва је повећани обим женске радне снаге. Притом не говоримо о повећању броја жена у контингенту радно способних, већ о повећању њихове активности, јер се појављује већи број жена које не учествују у репродукцији и већи број оних које се са завршет-

¹ Џулијан Симон тако указује да се на кратак рок деца могу посматрати као економски терет, али на дуги рок додатно знање које ће створити и поседовати те кохорте омогућиће суочавање са постојећим и са новим проблемима.

ком репродукције економски активирају, а управо те жене заузеће своје место на тржишту рада.

Касније, како време пролази смањени обим репродукције почиње да се одражава на обнављање радног контингента. Дугорочни пад фертилитета и његова редуција испод нивоа неопходног за просту репродукцију проузрокује сужавање обима становништва у радном добу, као и његово старење, услед сталног смањења улазних у односу на излазне генерације (Матковић Г., 1994). То у конкретном случају значи да број становника који излазе из контингента радно способних бива већи од броја становника који улазе у радни контингент, тако да се коефицијент функционалне зависности полако повећава. Међутим, иако се број и учешће издржаваног становништва и даље смањује, учешће лица која улазе у старосну категорију 65 и више година почиње да се повећава. Даљи пад стопа рађања би утицао на смањење учешћа младих и погоршање односа између потенцијално активног и издржаваног становништва. У оквиру ове друге групе непропорционално би се повећавао удео старог издржаваног становништва, што увек има посебан квалитет у односу на улагање у младе, које тек чека укључивање у радну снагу (Матковић Г., 1994). Тада коефицијент функционалне зависности почиње да расте, али сада због повећања оптерећености категоријом лица са личним приходима чији највећи део чине баш лица стара 65 и више година. Дакле већ после двадесетак година² од почетка деловања смањене репродукције становништва она почиње негативно да делује на демографски развитак као детерминанту економског развитка. Негативни ефекти ове фазе смањене репродукције су далеко већи и озбиљнији него што то на први поглед изгледа. Сада улагања у пензионе фондове почињу да оптерећују запослене који представљају део економски активних (радне снаге), а који се огромном већином регрутују из контингента радно способних који је у овој фази већ почео да се смањује. Ово би поготову представљало проблем за државе са текућим системом финансирања пензионих фондова као што је наш.³ Даље, улагања у здравство почињу све брже да расту са старењем становништва, такође улагања

² Иако званична статистика као доњу границу уласка у контингент радно способних поставља навршену 15 годину старости, у условима смањења броја пољопривредног становништва и продуженог школовања – готово универзалног средњошколског образовања реално економско активирање почиње тек после 20 године старости, тако да је далеко прецизније употребити ову старост као границу.

³ Према Г. Матковић, старење становништва може узроковати и значајно оптерећење фондова за пензијско осигурање. Највећи број истраживања показује да државно финансирање неће моћи да се одржи у постојећој форми и да демографски фактори у већој мери утичу на ове издатке у односу на остале јавне расходе, јер се број старог становништва (65+) повећава и то брже од пораста оних који треба да обезбеде њихово издржавање путем текућег финансирања.

у социјално осигурање се повећавају са повећањем удела старих лица која чине највећи број становника испод линије сиромаштва. Иако повећање апсолутног износа улагања, које повећање учешћа ове категорије становништва носи, само по себи већ представља негативну компоненту економског развоја, ту се крије нешто дубљи смисао ове чињенице. Улагање које контингент младог становништва захтева, само по себи представља инвестицију која ће се једног дана исплатити када генерације младих почну улазити у контингент радно способних и економски се активирају. Они ће делити терет са остатком активног становништва, привређивати, улагати у пензијске, социјалне и здравствене фондове. Међутим, улагање које контингент старих захтева, никако не представља инвестицију у смислу дугорочне исплативости. То је кључна разлика између нужних улагања која једна држава мора да оствари за ове две старосне категорије становништва. Тако да коефицијент функционалне зависности уствари и није баш најбољи показатељ нивоа оптерећености радног контингента, а поготову природе његове оптерећености.

Постоји још један аспект негативног дејства смањења репродукције становништва у овој фази, а то је старење радне снаге. Самим тим што се радни контингент не обнавља у довољном обиму, његова старосна структура се мења. Удео старијих од 50 година се повећава, а удео млађих категорија у радном контингенту се смањује, што се одражава на најмање две ствари. На првом месту како радна снага стари смањује се њена продуктивност, економска ефикасност и просторна мобилност, што се индиректно одражава на економски развој. На другом месту са старењем радне снаге такође се смањује отвореност за нова знања, технологије и начине пословања. Таква радна снага све мање иде у корак са променама и захтевима које пред њу поставља тржиште рада. Такође, треба узети у обзир и друге, конкурентске економије које у том случају почињу да одмичу и привреда таквог друштва на глобалном тржишту роба и услуга постаје неконкурентна због своје нефлексибилне радне снаге.

Уколико се осврнемо на бројније генерације у радном контингенту, оне ће се са временом померати у све старија годишта узрокујући тако интензивније старење радне снаге. Чак и да се налазимо у времену када су се те генерације налазиле у најмлађем делу радно способних и тиме повећале период у коме ће се број радно способних одржавати на високом нивоу, тај период не може бити неограничен јер ће се у року од највише 50 година оне наћи изван контингента радно способних. Тада ће се негативни ефекти њихове сопствене недовољне репродукције свом силином сручити на њихове потомке како ове масовне генерације буду улазиле у категорију пензионера (лица са личним приходима). Ако ово поставимо у реалне околности долазимо у ситуацију да ће најбројније, baby boom генерације почевши од 2007. године излазити из контингента радно способног становништва и

у наредних 10 до 15 година потпуно ће напустити радни контингент, а истовремено ће њихово место у радном контингенту заузимати смањене генерације рођене кризних деведесетих. Према Пеневу прве генерације управо припадају baby boom таласу и представљају рођене у периоду од 1947. до 1957. године, а ове друге, такође према истом аутору, представљају продукт смањеног рађања током кризних деведесетих, а рођени су у периоду од 1992. до 2002. године. Тако постајемо савременици огромног диспаратета који ће се догодити у замени генерација радно способних, на име, генерације које ће напустити радни контингент су за више од 400 хиљада бројније од генерација које ће заузети њихово место. У овом случају baby boom генерације ће проћи кроз старосну структуру становништва као метак кроз пушчану цев, остављајући мало дима иза себе у виду нешто бројнијих генерација рођених 70-их и 80-их, али ће после њих ипак остати празна цев. Ако све ово поставимо у контекст економског напретка Србије, а старосну структуру прихватимо као најбитнију демографску одредницу економског развоја кроз одређивање потенцијалног обима радне снаге, онда Србија прети празном пушком, а демографски суноврат нам полако наплаћује своју економску цену, јер ко не плати на мосту, платиће на ћуприји ... а у нашем случају, бојим се, вишеструко.

ЛИТЕРАТУРА

- Becker S. G. and Barro J. R. (1986). A Reformulation of the Economic Theory of Fertility, *NBER Working Paper Series* No. 1793
- Bloom E. D. and Canning D. (2004). Global Demographic Change: Dimensions and Economic Significance, *Economic and Social review* vol. 36
- Bloom E. D., Canning D., Mansfield R., and Moore M. (2006). Demographic Change, Social Security Systems, and Savings, Harvard School of Public Health, Yale University, and Queen's University, Belfast
- Брезник Д. (1972). Демографски методи и модели, Институт друштвених наука, Београд
- Coale J. A. (1990). Lectures on Population and Development, PIDE Islamabad
- Coale J. A. (1963). Population and Economic Development, u Hauser M. P. (ur.) *The Population Dilemma*, Prentice – Hall, Englewood Cliffs, N.Y.
- Frejka T. and Sobotka T. (2008). Fertility in Europe: Diverse, delayed and below replacement, *Childbearing Trends and Policies in Europe*, Special Collection 7, MPIDR, Rostock
- Hock H. and Weil N. D. (2006). The Dynamics of the Age Structure, Dependency, and Consumption, *Population Studies and Training center Colloquium*, Brown University, Providence
- Матковић Г. (1994). Демографски чиниоци и понуда радне снаге. Београд: Економски институт
- Пенев Г. (2007). (ур.) Становништво и домаћинства Србије према попису 2002. године, ИДН, РЗС, Друштво демографа Србије, Београд

Schultz P. T. (1997). The Demand for Children in Low Income Countries, Hand-book of Population and Family Economics, vol. 1, North-Holland Publishing, Amsterdam

Simon L. J., (1986). Population Growth and Economic Development: Policy Questions, *Population and Development Review*, No 3.

Weil N. D. (1993). Demographic Change, Consumption, and Saving, Brown University, Providence

Petar Vasić

DOES LESS CHILDREN REALLY COST LESS?

Summary

Demographic realities are substantially determined by economic and social circumstances and institutions. But they also influence those circumstances and institutions through a variety of potential channels. What population development means for one country is hard to imagine, but we will try to explain that issue in the case of Serbia. Real face of the declining demographic trends in Serbia is below replacement fertility, and this is essential issue of this paper. If we accept that mortality is very low, and that modern medicine can't increase life expectancy any further, than we can say that only fertility changes and inherited age structure affects contemporary age structure. Fertility rate's decrease in the long period is basic cause of demographic process of population ageing, where population ageing means increase of the relative share of elderly, and decrease of relative share of youth in total population. Population ageing in Serbia is a result of great decrease of fertility rates, and its influence on age structure in the long period. Ageing have completely changed age structure, so that Serbia faced below replacement of working age population. In the approximate period of next ten to fifteen years we will face the lack of over 400 thousand people in the working age, comparing with a present time situation. Conclusion is that relatively high share of working age population because of inherited age structure and baby boom generation will expire, and Serbia will face unusually high share of old dependants, and in the same time below replacement of working age population.